

**Отзив за Европейската символистична драма от Запад на Изток –
Дисертационен труд за присъждане на научната степен “доктор на науките” на
доц. д-р Дина Манчева от доц. д-р Рая Кунчева**

Дисертационният труд на Дина Манчева е изследване на символистичната драма от нейното първоначално утвърждаване във Франция и последвалия отзвук в славянските литератури: руска, полска и българска. Независимо от ясно очертаните времеви параметри - от 90-те години на 19 век до 30-те години на 20-ти век, и от безспорно европейския характер, доколкото един нов възглед за изкуството е отглас на промени в движещите идеи на духовния живот, обектът на изследване в труда на Дина Манчева получава своята конкретизация не само чрез тези параметри, а и чрез избора от авторката подход – типологичния. Но кое е особеното тук? Като теория и като творческо направление символизмът наистина може да бъде сведен до естетически възгледи, които възприети като постулати, ще служат като готова матрица. Но типологичният подход на Дина Манчева не тръгва оттук. Той се опира на една утвърдила се във френското литературознание методология на изследване на определен корпус текстове през определени текстови категории. Така обектът не е на нивото на отделната конкретна творба, а получава своите очертания, които са концептуални. Освен този тип подход в изследването на Дина Манчева може да се открие и друг, който получи тласък от семиотични изследвания на културите, където също изследването не се затваря в рамките на отделната творба. Особеното в типологичния подход на Дина Манчева е в това, че аспектите, по които се изгражда типологията, оформят две групи. Първата се отнася до основната характеристика на драмата, това, че тя е предназначена за изпълнение в театър, т. е. отношението сцена – зала или в терминологията на Дина Манчева, аспектът на “рецептивността” ще бъде задължителен. Втората група аспекти е обусловена от концепцията за света, определяща символизма, наречен от Ем. Попдимитров “естетически мироглед”. Дина Манчева подчертава “дихотомното виждане на света”, връзката между видим, реален, материален свят и отвъдния, трансцендентния при всеки от разглежданите автори, разглеждайки ги в рамките на една концепция, която в историята на идеите се означава с неоплатонизъм. Фокусът на вниманието на Дина Манчева е именно тук – границата, прагът, срещата на двата свята. Това е основният, определящият аспект на нейната типология, който тя артикулира в мрежа от производни аспекти, чрез които изследва своите автори. Те са Метерлинк, Блок, Виспянски и Ем. Попдимитров, определени са като емблематични за съответните литератури и са разгледани поотделно, но през едни и същи типологични аспекти. Тези своеобразни портрети представляват съдържанието на първата част на труда. Тук авторката показва силните страни на един точен и ерудиран анализ, строг в следването на избраните от нея аспекти, но постигащ една запомняща се характеристика.

Във втората част Д. Манчева изследва 123 пиеси на 44-ма автори. Античната драма, фолклорът и Библията задават тук параметрите на типологичния анализ като интертекстуалната проблематика отново не е на ниво отделен, конкретен текст, а на ниво дискурс. За да изпълнят тази задача те са представени чрез едно вътрешно разделяне на различен тип дискурс като разграничението също има отношение към основния проблемен фокус – различните конкретизации на дихотомичното схващане за света и срещата с трансцендентното. Авторката търси максимално разширение на корпуса след като е разгледала символистичната драма чрез творчеството на четирима безспорно значими творци.

Първият автор, Метерлинк, създател на “франкофонския модел”, задава и методологическия акцент, посочен по-горе – “съществуването на човека на прага на

смъртта”. Той създава статичен театър, за да се противопостави на натуралистичния и театъра на чувствата в контекста на търсене на нов изчистен от психологизъм и външна конкретика израз. В типологията на Д. Манчева смъртта като неизбежната предопределеност на човека занимава Метерлинг, този тематичен акцент тя извежда на преден план. Славянската драма ще трансформира модела на символистичната драма на Метерлик, но следвайки типологично съпоставителния подход, Манчева ги разглежда в същите аспекти. Свързването на категории на литературния анализ като персонаж, действие, фабула с метафизичната концепция за света е един от значимите методологически приноси на Дина Манчева в това изследване. В българското литературознание подобен тип подход не бих казала, че е често срещано явление. Не отделна творба, не поредица от отделни творби, не цялостта на едно творчество, а корпус от творби, от четири различни литератури, с различни и специфични характеристики на утвърждаващия се модернизъм, с различна социална и културна историческа формация и настояще, но в същото време не и индуктивно извеждане на инвариант, а взаимнодопълващи се аспекти, които са доминирани от принципа на дихотомност на света. Именно като принцип, защото той получава различни исторически конкретизации, и именно изпълването му с тематика разграничава Метерлик, Блок, Виспянски и Ем. Попдимитров.

Символистичната драма се вписва в епистемологичния сблъсък на времето, във вълната на европейския антипозитивизъм, на съмнението във възможностите на разума да достигне до скритата същност на нещата, до вътрешния свят, до духовното като отрицание на материалното, на сетивно достъпното, което се изчерпва с прилагането на логическите закони и на причинността. Например, Шопенхауер, формирал в голяма степен както Метерлик, така и Попдимитров, ще пренесе в изопачен вид дихотомията на Кант на нещата като явления и на нещата сами по себе си. Когато Дина Манчева употребява понятието идеализъм, тя има предвид опозицията идеализъм-материализъм, с която си служат теоретиките на символизма през разглеждания период. Има два свята – но връзката между тях не е симетрична, а йерархична – духовният свят е същностният, материалният или светът на явленията е само субективна представа. Аналогично, има два вида познание – дискурсивно и интуитивно; изкуството може да се докосне до духовния свят, до тайната, но само чрез интуицията, не чрез логически понятия, а чрез символи, не чрез езика, а чрез мълчанието, изкуствата ще се слоят, отхвърляйки от себе си и последните следи от социална рефлексия и психологизъм като същностно чужди на чистото изкуство. Тази концепция със своите морални и естетически импликации, в своите тенденции, открития и крайности е предмет на огромна критическа литература, но вземайки за фокус на вниманието търсенето на нов художествен език, изследванията неминуемо стигат до нейната обреченост, до нейното самоизчерпване, до нейното затваряне. Подходът на Д. Манчева, напротив, дава една проекция на отваряне. Тезата на дисертационния труд, схематично резюмирана, представя пътя на символистичната драма от Запад на Изток като “разширяване”. Според мен - това че тя разглежда явлението символизъм не само по себе си, не само като естетика, а преди всичко като такова разбиране за света, което да включва в себе си трансцендентното, е един от безспорните приноси на изследването. Трансцендентното не се отъждествява със самото изкуство. “Кулата от слонова кост” тук е заобиколена. Напротив, то се явява същностно необходим хоризонт на земния живот. Заявено по различен начин от разглежданите творци, в мистичен, окултен, или християнски източник, наследен от романтиците, или с утопичен характер на нов живот, тези и други конкретизации на понятието за трансцендентно разграничават авторите в типологията на Д. Манчева. Тя, както и други изследователи, се чувства задължена първо да очертае философско-естетическите концепции на Метерлинг (с.21-

Доц. д-р Рая Кунчева

25), на Блок (с.61-64), на Виспянски (с.114-119), на Подмитров (с.172-175), но не сами за себе си, а за да постави в центъра на вниманието връзката между земния и трансцендентния свят. В осмислянето на тази граница (Д. Манчева използва метафората за прата), когато индивидът застава лице в лице с трансцендентното, се показват различията в концепциите за света на четиримата автори. Когато прави своите съпоставки, тя твърде често предпочита вместо собствените имена прилагателните за националност и тогава трябва да се запитаме какво тя разбира под „емблематични драматургии“. Ясно е, че изводите и шиха да бъдат различни, ако беше избрала други имена. Наистина, тя дава достатъчно убедителни аргументи за избора, но все пак това е неин избор и бих искала да подчертая, че приносният характер на изследването в решаваща степен се основава върху него. Тоест, преди да проведе типологията, тя е потърсила едно сложно състояние, което се основава на различията, именно на сходството в метафизичната концепция за битието и в различното разбиране на трансцендентното. Смъртта като неотменна съда на човека, Бечната женственост или света на духовното в една диалектика на загуба и постигане в бъдещето на Блок, възвръщането към живота на Виспянски и саможертвата като доближаване до Бота на Подмитров – тези съдържания на трансцендентното очертават посочената по-горе линия на отваряне, която оценям най-високо.

От универсалност към конкретност е пътят на символстичната драма, който в своето изследване Дина Манчева очертава, но той не трябва да се разбира като загуба на универсалния хоризонт. Напротив, именно със своето типологично разглеждане тя утвърждава континуитета на символстичната драма. Показвайки трансформациите, тя запазва задължената първоначална рамкова проблематика – човекът като човек изправен пред тайната на битието, както е при Метерлинк. Така славянската символстична драма, откликвайки на новата ситуация през първите десетилетия на века, решава проблема за създаване на изкуство на въшенията, което отхвърля както натурализма и битовизма, така и идеологизацията. То има своите ресурси да се обрне към земния живот – персонажите са обусловени във времето и пространството, към тях са приложими ценностните разграничения между добро и зло, аз-ът търси път към другия, свързан е с него и чрез него има достъп до трансцендентното. Посоченото от Дина Манчева разширяване е важен момент в картината на европейския модернизъм, който е под знака на загубените ориентир на човека, подвластен на непознаваемите сили.

Концепциите на четиримата автори Метерлинк, Блок, Виспянски и Подмитров за връзката на двата свята – реален и трансцендентен, са изведени от Дина Манчева така, че те се опират на специфични за съответната култура съдържания и концепти. Така, както чрез конкретния творец, така и в интертекстуален план тя постига своеобразна типология на културите в рамките на посочения по-горе метафизичен възглед за света.

Дисертационният труд на Дина Манчева със своята методология и проблематика е приносно изследване, създаващо ново познание за европейската символстична драма. С убежденост смятам, че авторката трябва да получи научната степен „доктор на науките“.